

αποσπάσματα του Φώτη Κόντογλου

...Το Βυζάντιο στάθηκε αληθινά «σημείον αντιλεγόμενον» μέσα στην ιστορία, ένα πράγμα που βρίσκεται έξω από τον τύπο που έχουν τα συστήματα της ανθρώπινης κοινωνίας.

Το Βυζάντιο γι' άλλους ήτανε πολύ σπουδαίο, όχι μονάχα στη θρησκευτική ζωή, αλλά και στην κοσμική, ένας παραμυθένιος κόσμος, ενώ γι' άλλους πάλι ήτανε η παραμόρφωση του αρχαίου κόσμου. Αυτοί όμως που το θεωρήσανε σαν παρακμή της αρχαιότητας, το κρίνανε με κάποια μέτρα που είναι αταίριαστα με αυτό που κρίνανε.

Το Βυζάντιο ήτανε ένα φαινόμενο στο έπακρο ιδιόρρυθμο.

Οι άνθρωποι που ζούσανε στο Βυζάντιο, μ' όλο που πολλοί απ' αυτούς βαστούσανε από το ίδιο το αρχαίο ελληνικό αίμα κ' είχανε την ελληνική παιδεία, ήτανε όμως ολότελα άλλοι, «άνθρωποι καινοί», «λαλούντες γλώσσαις καινές».

Ενώ η αρχαία τέχνη ήτανε βασισμένη απάνω στο μέτρο και στις αναλογίες, η τέχνη των Βυζαντινών δεν γνώριζε τέτοιο μέτρο, γιατί ζητούσε να βρει έκφραση για πράγματα που δεν χωρούνε στα τυπικά μέτρα, όπου περιορίζεται η απόδοση του φυσικού κόσμου, ας είναι κ' η πιο παθητική κ' ενθουσιώδης.

Λοιπόν το Βυζάντιο είναι ένα μεγάλο πράγμα. Είναι ο καιρός και ο τόπος που ζούσανε οι άνθρωποι με τον πόθο του υπερφυσικού, της αιωνιότητας. Γι' αυτό έχει αυτή την παράξενη και μυστηριώδη ιδιορρυθμία, που δεν τη θέλουνε οι άνθρωποι που οι πόθοι τους δεν βγαίνουνε έξω από το μέτρο κι από τον ορθό λόγο, δηλαδή που είναι κολλημένοι στην κοινοτοπία των υλικών συγκινήσεων.

Οι Βυζαντινοί πιστεύανε στα μυστήρια και στην αλήθεια που αποκάλυψε ο Χριστός, ήγουν στον θαυμαστό κόσμο που βρίσκεται πέρα από ό,τι πιάνουνε οι αισθήσεις και το μυαλό, ενώ ο αρχαίος σταματούσε ως εκεί. Ο Σωκράτης έκανε ένα πράγμα τη λογική του με τον Θεό, και δεν πίστευε διόλου σε ό,τι δεν παραδεχότανε το μυαλό του, δηλαδή στο θαύμα.

Η αρχαιότητα είναι η βασιλεία του λογικού, ενώ το Βυζάντιο η βασιλεία της πίστewς, της πνευματικής μέθης και της αθανασίας.

Όπως ο Σωκράτης δεν ένιωθε τα αντιλογικά μυστήρια που κήρυττε ο Παύλος, μ' όλον ότι

έλεγε πως πιστεύει στον ένα Θεό, άλλο τόσο κι ο Πραξιτέλης κι ο Απελλής δεν θα ένοιωθαν μια βυζαντινή εικόνα, γιατί δεν είναι φτιαγμένη απάνω στον υλικό κανόνα.

Ο χριστιανισμός ελέπτυνε τον «διονυσιακόν και απολλώνειον» άνθρωπον, τον έστρεψε προς το βάθος του εαυτού του, του έδωσε «πνευματικόν οφθαλμόν και πνευματικό ούς», για να ερευνά τις αβύσσους του πνεύματος και ν' ακροάζεται τα «θεία απήχηματα»... Το Βυζάντιο πρωτόνοιξε την «πύλην την κεκλεισμένην» και μπόρεσε κ' είδε ο άνθρωπος εκείνα τα θαυμάσια, που είπε ο Χριστός πως δεν μπόρεσαν να τα δούνε οι σοφοί κ' οι συνετοί της αρχαιότητας.

Πολλοί αρχαίοι μιλήσανε για την ματαιότητα του κόσμου, αλλά κανένας δεν την πίστεψε αληθινά, ώστε να την αφήσει, εκτός από τον Διογένη, που κι αυτός καμώθηκε ψεύτικα πως τη σιχάθηκε, μόνο και μόνο για να θρέψει τη ματαιοδοξία του. Κι έγινε «κύων», δηλαδή χειρότερος απ' ό,τι ήτανε.

Γι' αυτό ο απόστολος Παύλος έλεγε πως οι εθνικοί, οι ειδωλολάτρες, ήτανε «οι μη έχοντες ελπίδα». Ενώ στο Βυζάντιο ο βασιλιάς κατέβαινε από τον θρόνο και πήγαινε στην έρημο ντυμένος παλιόρασα από γιδότριχα και χαιρότανε γιατί «ηλευθερώθη από της δουλείας της φθοράς».

Όλα αυτά τα «καινά και αλλόκοτα» γινήκανε γιατί η πίστη μετατόπισε τον άνθρωπο και τους πόθους του από εκεί που βρισκότανε πριν να φανερωθεί το Ευαγγέλιο.

Η Κωνσταντινούπολη ήταν η κιβωτός της ορθοδοξίας, δηλαδή της αληθινής πίστης του Χριστού, κι οι στρατιώτες που την φυλάγανε ήταν «θηγόροι οπλίται παράταξως Κυρίου». Πολλοί βασιλιάδες της θεολογούσανε και συνθέτανε ύμνους και τροπάρια, και κάμποσοι απ' αυτούς καλογερέψανε, και πεθάνανε εν μετανοία στα μοναστήρια. Το ίδιο κάνανε και πολλοί στρατηγοί, και πλήθος αμέτρητο στρατιώτες γινόντανε καλόγεροι κι ασκητάδες, και κρεμάζανε το σπαθί και το κοντάρι τους στο κελλί τους, σαν άρματα αγιασμένα που διαφεντέψανε την πίστη του Χριστού.

Το παράδοξο είναι πως οι Βυζαντινοί θεωρούσανε πιο επικίνδυνους για τη θρησκεία τους, τους Φράγκους που ήτανε χριστιανοί, παρά τους Τούρκους, που ήτανε αλλόθρησκοι.. Όλοι οι υπήκοοι του πάπα ερχόντανε στην Ανατολή ντυμένοι με προβατοπροβιά, ενώ ήτανε από μέσα λύκοι.

Η Ρωμηοσύνη βγήκε από το Βυζάντιο ή, για να πούμε καλύτερα, το Βυζάντιο στα τελευταία χρόνια του στάθηκε η ίδια η Ρωμηοσύνη.

Ακόμα από τον καιρό του Φωκά φανερώνονται καθαρά τα χαρακτηριστικά της, και στα χρόνια των Παλαιολόγων, που ψυχομαχά το βασίλειο, αντρείωνεται η βασανισμένη Ρωμηοσύνη, η καινούργια Ελλάδα. Μεγάλωσε μέσα στην αγωνία η χριστιανική Ελλάδα, γιατί ο πόνος είναι η καινούργια σφραγίδα του Χριστού. Η Ρωμηοσύνη είναι η πονεμένη Ελλάδα. Η αρχαία Ελλάδα μπορεί να 'τανε δοξασμένη κι αντρειωμένη, αλλά η καινούργια, η χριστιανική, είναι πιο βαθειά, επειδής ο πόνος είναι ένα πράγμα πιο βαθύ κι από τη δόξα κι

από τη χαρά κι από κάθε τί. Οι λαοί που ζούνε με πόνο και με πίστη τυπώνουνε πιο βαθιά τον χαρακτήρα τους στο σκληρό βράχο της ζωής, και σφραγίζονται με μια σφραγίδα που δεν σβήνει από τις συμφορές κι από τις αβάσταχτες καταδρομές, αλλά γίνεται πιο άσβηστη. Με μιά τέτοια σφραγίδα είναι σφραγισμένη η Ρωμηοσύνη.

Τα έθνη που ξαγοράζουνε κάθε ώρα της ζωής τους με αίμα και μ' αγωνία, πλουτίζονται με πνευματικές χάρες που δεν τις γνωρίζουνε οι καλοπερασμένοι λαοί. Αυτοί απομένουνε φτωχοί από πνευματικούς θησαυρούς κι από ανθρωπιά, γιατί η καλοπέραση κάνει χοντροειδή τον μέσα άνθρωπο. Ενώ ο πόνος κατεργάζεται τους λαούς και τους καθαρίζει, όπως καθαρίζεται το χρυσάφι με φωτιά μέσα στο χωνευτήρι. Για τούτο η δυστυχισμένη Ρωμηοσύνη στολίστηκε με κάποια αμάραντα άνθη, που δεν τ' αξιωθήκανε οι μεγάλοι κ' οι τρανοί λαοί της γής.

Ο ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης από την Κύπρο, στο εξαιρετικό ποίημα που έγραψε για το μαρτύριο του εθνάρχου Κυπριανού κατά την επανάσταση του Εικοσιένα, βάζει στο στόμα του Κυπριανού τούτα τα λόγια, που λέγει στον Τούρκο πασά που τον δίκασε:

Η Ρωμηοσύνη είν' φυλή συνόκαιρη του κόσμου.

Κανένας δεν ευρέθηκε για να την εξαλείψει,

κανένας, γιατί σκέπει την 'πο τάψη ο Θεός μου.

Η Ρωμηοσύνη θα χαθή όντας ο κόσμος λείπει.

Ποιος μέγας ποιητής από τα ευτυχισμένα και καλοπερασμένα έθνη που εξουσιάζουνε τον κόσμο μίλησε με τέτοια λόγια για τη φυλή του, όπως τούτος ο φτωχός κι ασήμαντος Ρωμιός;

Μέσα στη βάρβαρη ανθρωπότητα, το Βυζάντιο ήτανε η κιβωτός η σφραγισμένη, που φύλαγε μέσα της κάθε πνευματικό θησαυρό, αποχτημένον με τον πόνο και με την πίστη. Σαν χάλασε αυτή η κιβωτός, και σκορπιστήκανε οι θησαυροί της, ο κόσμος θράφηκε πνευματικά από τα ψίχουλα που μαζέψανε κάποιοι Έλληνες και τα πήγανε στα δυτικά έθνη.

Ωστόσο, μ' όλο που κόπηκε το μεγάλο εκείνο δέντρο της Ρωμηοσύνης, η φύτρα σώθηκε και πέταξε καινούργιους βλαστούς, που λουλουδίσανε, κι ας πλάκωνε τον ραγιά η φοβέρα του θανάτου.

Πηγή υλικού:

Ο Κόντογλου για την Ρωμηοσύνη, Αποσπάσματα από την 'Πονεμένη Ρωμηοσύνη' του Φώτη Κόντογλου, έκδοση γ', 1976, εκδόσεις 'Αστήρ' (Επιλογή υλικού: Αικατερίνη Διαμαντοπούλου)

ΠΗΓΗ: <http://www.romiosini.org.gr/144B87F8.el.aspx>